



ГОДИШНИК НА СТУДЕНТИТЕ ПО СОЦИОЛОГИЯ
АСОЦИАЦИЯ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СОЦИОЛОГИЯ В СУ
КАТЕДРА СОЦИОЛОГИЯ, ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
Том 4, 2007-2008

ОПИТ ЗА СОЦИОЛОГИЯ НА БАНСКИЯ КОСТЮМ

Магдалена Петкова

Курсова работа по дисциплината "Историческа Социология на личността"

Ръководител: доц. Лиляна Деянова



Можем да разгледаме тялото не само през неговата телесност, физически дадености и биологически особености, но и от социологическа гледна точка: през начина, по който то е представяно, възприемано и конструирано в различни социо-културни контексти. В социалното телесността никога не присъства сама по себе си. Тя е продукт на репрезентации и интерпретации. Както цялото тяло, така и отделни негови части, атрибути или състояния са натоварени със символни конотации (6). Тялото в публичното пространство¹ се възприема не чисто физически в неговите природни дадености, а като образ на телесното, който носи определени символни значения и предава послание на гледащия. В качеството си на знаци следователно тези образи винаги са ограничени от и съобразени със средата, в която са представени. Движенията и начините на обличане, формите на репрезентиране, атрибутите (сабя, броеница, пиърсинг), дистанциите – всички тези аспекти са повлияни от социалната норма и строгостта на нейното налагане в групата. С други думи, тялото, както сексуалността при Мишел Фуко (8) или детството при Филип Ариес (1), е *социален конструктор*.

Като такъв то дава възможност на учения през неговите репрезентации да реконструира спецификите на средата, в която то е положено. През степента и начините, по които се конструира телесността, могат да се анализират механизмите на контрол и властовите структури в общността. През начините на обличане – силата и характера на чувството за срам или преставата за морално поведение. Един исторически анализ на възприемането и употребите на образите на тялото дава нова перспектива към социо-културното развитие на обществата и промените, които се случват в тях.

В тази курсова работа ще разгледам само един аспект на телесността – разголването на тялото като социално приемлива норма в западните общества и по-конкретно- постепенното разсъбличане на плажа, където процесите се случват най-отчетливо, най-концентрирано, с най-“очевидна” логика на явлението. Под “разголване” ще разбирам постепенното сваляне на пластове или елементи от дрехата, така че достъпът до тялото става все по-лесен; успоредно с това –

¹ Ще използвам термините “публично пространство” и “пространство на социалното” в смисъл на пространство, където индивидът е сред други хора, т. е. навсякъде, където не е насаме.

постъпателното откриване на части от кожата, които остават непокрити от никаква материя. Тезата на текста е, че зараждането, задълбочаването и разпространяването на този процес е свързано с оформянето на идеята за лично пространство като неоспоримо и неприкосновено.²

До раждането на модерността разкриването на части от тялото е допустимо само насаме. Тялото се показва изцяло голо или в пълно усамотение, или само в най-интимен кръг. Облеклото, с което индивидът представя себе си пред другите, е многопластово. И мъжете, и жените носят поне един кат бельо и два ката горни дрехи, които покриват всяка една част на тялото, включително глезените и китките.³ Трайна тенденция на социално приемливо разголване на тялото можем да наблюдаваме едва от края на 18 век, т. е. с появата на модерните идеи за личността и нейните права. Това поведение на обличане е тясно свързано с идеята за защита на тялото. За да гарантира сигурност на телесността си, индивидът поставя “здрави”, надеждни физически и символни граници между себе си и другите. Тежката многокатна дреха е преграда, която средата трябва да преодолее, за да достигне човека. Личното пространство съвпада с физическото и човек може да го защити само чрез материални разграничения. Облеклото се явява алтернатива на стената или паравана и затова трябва да създава усещане за максимална сигурност.

В модерното време в западните общества се оформя нова концепция за личното пространство и неговата неприкосновеност. Идеята за лично пространство вече не съвпада с идеята за физическо, с телесната неприкосновеност на индивида. Всеки човек започва да се мисли като неповторимо същество със своя индивидуалност и поради това: като самоценен. Със зараждането на идеята за личност тази за лично пространство придобива различни конотации: то се възприема като безспорно човешко право, право по рождение, което всеки индивид притежава, независимо от това какъв е статусът му или в кой топос на социалното

² Разбира се, това не е единственият фактор, който оказва влияние. Безспорно е значението на моралната норма и динамизирането и рационализирането на живота например. Но изграждането на съзнанието за лично пространство е сам по себе си достатъчно обширен и важен проблем и тук ще се спира само на него.

³ В отделни периоди от време има изключения като дълбоко деколте и ръкави с различна дължина. Те са обаче временни и всеки път биват последвани от период, в който стилът на обличане “затваря” тялото.

се намира. Ако преди личното пространство трябва да се “отвоюва”, да се отграничи чрез определени механизми (като стената и дрехата), сега то е безвъпросно, неоспоримо.

Идеята за лично пространство става възможна при съчетаването на три тяснообвързани концепции: за личността, за естествените и за гражданските права. В предмодерните епохи на човека се гледа като на част от общността – което е по-важно, той гледа на себе си единствено като на част от нея и като такъв изцяло се съобразява с нейните изисквания и повели. Той е ценен доколкото представлява групата, но не се смята за ценен сам по себе си, защото липсва рефлексия върху неговата индивидуалност, върху качествата му на личност. Както показва Питър Бъргър, с генезиса на модерността се ражда едно ново разбиране за човека като автономен индивид: “Буржоазната култура на запад, особено в протестантските общества, произвежда тип личност, силно белязана и от ценностите, и от психологичната реалност на индивидуалната автономия.” Има “хора, които не само *са вярвали* в индивидуалната автономия като някакъв идеал, но и действително са преживявали себе си като – и наистина *са били* – личности, които могат да се характеризират като автономни индивиди” (3, 124). Вярно е, че Бъргър се основава на британския социолог Алън Макфарлан, който “категорично заявява, че английският индивидуализъм е бил социална и психологическа реалност дълго преди настъпването на модерността” (3, 114). Предмодерната идея за индивид като автономно същество, способно да взема индивидуални решения, обаче е различна от модерната концепция за личността като микрокосмос, криещ в себе си тайните на света. Представата за лично пространство е свързана с едно много по-дълбоко и многостранно гледище за личността. Човекът е не само индивид, способен да се еманципира от общността и да се води от интереси, различни от нейните. Той е също така сложна психична реалност, уникален по своята същност и характеристики. Аз, който именно поради неповторимостта си е ценен и трябва да бъде изучаван и разбран.

През втората половина на 19 век личността се появява като централен проблем на социалното, философското, етическото мислене. Бъргър казва, че прекаленият индивидуализъм на модерната западна култура “означава засилен

интерес към индивидуалната субективност – т. е. възприемането на индивида като изключително сложен, надарен с . . . духовни дълбини и прати всичко това, с много висока ценност” (3, 124). Генезисът на модерността се характеризира със засилен интерес към човешката същност. Мишел Фуко показва как в този период се раждат редица социални науки, които поставят човека в центъра на изучаване. Такива са психоанализата, педагогиката, демографията (7). Всяка една от тях взема за предмет на изследване различни аспекти от човешката същност и заедно те изграждат една нова епистема, която третира индивида като космос. Именно това разбиране стои в основата на модерния индивидуализъм и го отличава от предмодерния, за който говори Макфарлан. Това е вече не идеята за индивид, а за *личност*.

Новата епистема навлиза в ежедневието на хората, повлиява на социалния им живот и на отношението им един към друг и към самите себе си. Човек става обект на саморефлексия. Ценността на съкровения Аз предполага неговото уважаване и съхраняване. Идеята за универсални човешки права се пренася от “сложните” елитарни философски книги в “живото” всекидневие и се превръща в общосподелена норма на отнасяне към другия. Правото на живот, свобода и слово от абстрактна идея се превръща в ежедневна практика. Ражда се представата за “универсалния друг”, който независимо от своите социални характеристики е носител на естествените човешки права като всички останали поради самия факт, че е личност. Хората не просто са различни един от друг, но именно поради тяхното различие е важно те да бъдат изслушвани и разбирани, а животът и безопасността им да бъдат съблюдавани. Върху тази основа в модерната западна култура се изгражда разбирането, че правото на лично пространство е универсално и естествено.

Над концепцията за естествените човешки права се надгражда тази за гражданските права и свободи. Според нея всички хора се ползват от тях, защото са равни не само по природа, но и пред закона. Фундаментална конституционална норма на националната държава е гарантирането на личната неприкосновеност на всеки гражданин.

В резултат на тези процеси представата, че човек трябва да защити тялото си (буквално или символно) чрез материални прегради, които да постави между себе си и средата, се заменя с тази, че човек е по презумпция защитен, защото притежава неоспоримо “парче” лично пространство. Този “въздушен мехур”, който огражда всеки един индивид, е невъзприемаем за сетивата (зрение, допир), но съществуването му не се проблематизира в съзнанието на модерния човек, т. е. то е всекидневна очевидност – част от здравия разум. Важното за нас е, че той е неприкосновена територия, до която други имат достъп само при съгласието на индивида. Границата на лично-телесното вече не е материална, а абстрактна и именно затова е много по-сигурна. Когато индивидът разчита само на материални средства като дрехата, за да защити неприкосновеността си, те лесно могат да бъдат преодолявани чрез сила. В края на 18 и началото на 19 век обаче в западните общества в гаранция за сигурност започва да се превръща всеобщото неоспоримо разбиране, че пространството на личността не трябва и не може да бъде нарушавано насилствено. В обществото се установява нова норма, която третира всички лица като имащи право на лично пространство. Първоначално тя е по-нестабилна, но с времето започва да става все по-строга и подлежи на санкциониране, както от страна на обществото, защото се споделя като норма от всички негови членове, така и на институциите, защото се обективира в правно-юридическата система. При затвърждаването на тази норма за неприкосновеност на личното пространство подчертаването на допълнителни средства за защита на тялото, каквото е облеклото, се обезсмисля.

Личното пространство на индивида е различно от частното пространство на семейството или групата, за което говори Хабермас (9). Ареалията на частното се обособява като отграничаваща се от публичното и като такава е топос, в който индивидът се оттегля от погледа на общността. Частното е мястото, в което индивидът има пълен контрол над средата, защото обществото не може да проникне. Личното пространство за разлика от това не е обособено на конкретно място, не се помества в статични пространствени координати (както домът например). Основната му характеристика е, че то е *подвижно*, т. е. то е характеристика не на дома, а на личността. То е атрибут, който принадлежи на

всяко едно човешко същество, независимо дали то се намира в спалнята си, в салона за дебати или на плажа. То се “придвижва” заедно с личността в различни топоси на социалното. Човекът го “носи” със себе си както в частното, така и в публичното. Обособяването на частното и на личното пространство са два аспекта на специфициране на личността. От една страна се заражда идеята, че “моят дом е моята крепост” и тя е синтезиран израз на съзнанието за частно. От друга страна, успоредно с това започва да се разпада представата, че “моята дреха е моята крепост” и това бележи прехода от физическа към абстрактна граница между индивидите като легитимен регулатор на взаимоотношенията.

При това ново разбиране за света и естеството на социалното, според което поради ценността на всеки човек и неговите универсални права неговото лично пространство е абсолютно и непроблематизируемо, умишленото и подчертано скриване на тялото няма смисъл. Личността няма стимул да прикрива в такава степен телесното, защото функцията на прикриването се поема от представата за лично пространство. В тези условия възможността за създаването и носенето на бански костюм става *мислима*. Преди генезиса на модерността изобщо липсва вероятността подобна степен на събличане пред другите да се превърне в алтернатива именно защото предмодерният човек не споделя идеята за неприкосновеност на личното пространство и възприема откритото тяло като уязвимо.⁴ Постепенното сваляне на пластове от дрехата – в нашия конкретен случай от банския костюм, става успоредно с отслабването на субективното чувство за уязвимост, което от своя страна е резултат от засилването на усещането за непристъпно лично пространство. В такъв смисъл през начините на обличане и репрезентациите на тялото на плажа можем да проследим постепенното укрепване на идеята за лично пространство. Условно можем да кажем, че този процес се развива от края на 19 до края на 20 век.

⁴ Разголването на тялото в тази епоха често става насилствено – в лудниците и затворите, например. Хората, постъпили в тези институции, са или частично събличани, или обличани с чужди дрехи. И затворническата дреха, и облеклото на лудия са символи на отнемането на личното пространство. Самото събличане е символно-знаково. То бележи отнемането на личното чувство за свобода и неприкосновеност. Така се установява контрол над индивида, упражнява се власт чрез повлияване на субективното му усещане за сигурност.

В западните общества хората започват да плажуват в началото на 18 век. Къпането е балнолечение, препоръчвано от лекарите (10). Тялото се излага на слънчевите лъчи и морската вода, защото лекарите ги препоръчват като надежден начин за лекуване на редица болести. Това обстоятелство ни казва две неща. Първо: отначало тази практика се разпространява сред по-заможните слоеве на обществото. Хората, които живеят на морския бряг, са много малка част от тези, които имат нужда да го посетят. Затова лечението обикновено струва не малка сума пари и количество време, каквито селячеството рядко може да си позволи. Второ: потапянето на тялото във водата в началото е въпрос на *необходимост*. Индивидът нарушава цялостта, първоначално създадената форма на защитаващата го дреха, защото трябва, а не защото иска. Той нарушава нормата на репрезентиране на тялото и отслабва символната си защита, предметена в плътното, “стабилно” облекло. Но този процес, който обхваща не малка част от обществото (докторите препоръчват лечението с морска вода масово), има външен гласък. Методиките и средствата на медицината, поради важността на здравето в периода⁵, се намесват в логиката на обличане и показване на тялото в социалното пространство. В началото на 18 век идеята за лично пространство все още не се е зародила. Отслабването на защитната функция на дрехата чрез намокрянето и пред други хора е резултат от налагането на рационалната научна логика.

Именно поради липсата на усещане за неприкосновеност на личното пространство обаче, въпреки че първоначалното стабилно състояние на дрехата се нарушава, тя все така плътно покрива тялото. През 18 век жените се потапят в морето с “рокля за къпане”, която почти не се различава от роклята, носена в другите топове на социалното. Тя покрива тялото от шията до китките и глезените и така позволява минимална видимост на телесното. В стремежа си да прикрият плътта максимално дамите пришиват кожени тежести по ръба на полата, за да не се повдига тя във водата, разкривайки глезените или прасците (10). Мъжкият бански костюм представлява дреха от една част с дълги ръкави и крачоли (11). И мъжете, и жените се стремят да покрият тялото възможно най-добре. Дрехата служи за

⁵ Можем да изкажем хипотезата, че отношението към здравето, също както към разголването, е различно в различните епохи и е резултат от преплитането на множество фактори. Тя обаче е достойна за отделно изследване.

прикриване на плътта и така създава усещането за сигурност у индивида. Облеченото тяло означава надеждна граница между него и другите. Затова към облеклото се добавят аксесоари и детайли, които от съвременна гледна точка нямат рационално-функционална стойност, но подчертават скриването на тялото в дрехата. Такива са шапката (12) и добавените към женския костюм от втората половина на 19 век панталони под полата (пак там) .

Осигуряването на материалното ограждане на тялото става и чрез специфичните характеристики на банския костюм. Дрехите, които се носят на брега и в морето, за разлика от тези, с които индивидът се появява “в обществото”, не са многопластови (11, 12) По своята кройка плажните облекла и на двата пола по-ското приличат на бельо. Плажът изисква частично разкриване на тялото (дори то да се състои в сваляне на някой от катовете плат) и с това сменя в голяма степен физическите граници между индивида и другите. Това поражда нуждата от подчертаване на границите между телата, което да гарантира усещането за сигурност и защита. Свалянето на част от катовете дрехи е компенсирано от използването на специфични материи. Банските костюми през 18 и 19 век се правят главно от вълна и много по-рядко от дебел непрозрачен плат. Вълнените костюми са непрактични, защото в морето тежат много. В края на 19 век например първият бански костюм на марката Jantzen тежи 4 килограма, когато е намокрен, и това значително затруднява плуването (13). Въпреки това оголването на тялото се мисли като застрашаващо и причинява безпокойство. Плътната вълнена плетка изпълнява функцията на здрава и надеждна преграда към физическото пространство на индивида, защото е много по-стабилна от иначе по-удобните памук и коприна.

Освен чрез дебелината на костюма, индивидът се опитва да гарантира личното пространство и чрез допълнителни средства, каквато е “машината за къпане” (bathig machine), популярна през целия 19 век главно в Обединеното кралство и части от Британската империя, но също така във Франция, Германия и САЩ. Тя представлява не много голяма дървена конструкция, наподобяваща стая на колела. Стените и покривът са изцяло покрити с дърво или непрозрачен плат. Почти никога няма прозорци, въпреки че отвътре машината е твърде тъмна. Всеки плажуващ има собствена машина за плуване, която му осигурява максимална

неприкосновеност на личното пространство. Плажуваният влиза в нея, за да се преоблече. През това време машината се изтегля в морето, така че къпешият се постъпва влиза направо във водата и след това се прибира отново направо в нея. (14, 15) Машината изпълнява двойна функция на преграда. От една страна тя огражда разголеното тяло по време на преобличането. Потопяването във водата изисква всекидневните дрехи да се заменят с плувни, което е немислимо пред погледа на другите. Като използва това средство индивидът символно и буквално, пренася иначе статичните стени на личната стая. Щом дрехата е “подвижна крепост” на телесното, а на морския бряг тя трябва да бъде свалена, нуждата от осигуряване на лично пространство мобилизира другия познат начин – стената, паравана, зида. От друга страна, плътто наредените по продължението на брега машини целенасочено поставят граница между потопеното във водата тяло и другите хора, които са на плажа (14). Банският костюм не е толкова надежден, колкото роклята с няколко фустии или мъжкият костюм от четири части (панталон, риза, елече, сако), а когато е мокър прави тялото да изглежда още по-уязвимо. Затова плуването е своеобразно символно разголяване и предполага помощна материална граница, която да обособи личното пространство. Машината за къпане компенсира преграждането, което облеклото не може да осигури. Някои машини имат и допълнителни механизми за прикриване на телесното: понякога от отворената врата до водата се спуска дебел плат и така във водата се огражда област максимално подсигурана като лично пространство (14).

Машината за плуване се потапя във водата заедно с човека и се закрепва стабилно. Тази близост дава възможност плуващият да се скрие в нея веднага щом пожелае. Освен това тя играе роля на убежище, в което той се приютява веднага след излизане от водата, за да възстанови първоначалната неуязвимост на тялото си като облече многократните сигурни дрехи.

Нормата за публично показване на тялото не се променя до 80те години на 19 век, а с нея остава същият и костюмът за плажуване. През тази статика на отношението към разсъбличането можем да видим липсата на усещане за естествена абстрактна граница между индивидите, която не може да бъде

нарушавана насилствено. Тялото се покрива систематично и старателно, защото няма идея за неприкосновеност на личното пространство.

Банските костюми от края на 19 век са твърде затворени, обгръщат цялото тяло и са неудобни за плуване. Поради обема си, когато се намокрят, тежат. Женските поли се заплитат около краката, а панталоните, които по-късно някои жени носят под тях, са широки и пречат на движението. Практическите неудобства, които създават плажните дрехи, изискват тяхното “рационализиране”. Тази тенденция се засилва, защото все повече хора посещават морския бряг. През първата половина на 19 век плажуването се превръща от средство за терапия в начин за отдих и развлечение (10). Технологични изобретения като железницата правят обществените плажове по-достъпни. Практиките, свързани с брега, се масовизират. С популяризирането им се засилва нуждата да се пригоди по-практично и удобно облекло.

Дрехата обаче все още има функцията на символна защита на тялото. Кое е по-важно: тя е единствената такава защита на индивида в публичното пространство. Логиката на практическата функционалност и тази на стремежа към субективно усещане за сигурност се преплитат в оформянето на нормата за обличане. Едната предполага разголването на тялото, а другата изисква неговото прикриване. От стила на обличане на плажа приблизително до 80те години на 19 век можем да заключим, че въпреки практическите неудобства, които банският костюм създава, усещането за защита на дрехата е решаващо за начина на обличане. Докато индивидът (макар и неререфлектирано) възприема дрехата като надеждна граница, която възпира другите да нахлуят в личното му пространство (в чисто телесен смисъл), той я използва като защитен механизъм. Докато дрехата е “подвижна крепост” на тялото, тя се “подсилва и поддържа”. В последните десетилетия на 19 век обаче постепенно се изгражда представата за личното пространство като притежание на всяка личност и тя се развива и укрепва през 20 век. След като човек е защитен по природа поради самия факт, че е личност- вече в модерния смисъл на думата, нуждата от материално подчертаване на защитеността на тялото постепенно отпада. В края на 19 век, когато тази концепция започва да

придобива форма, строгото прикриване на телесното отстъпва пред деликатното му разголване.

След 1880 година и в мъжките, и в дамските бански костюми се въвеждат модели с ръкав над лакъта (12). През 1900 година се възприема за нормално мъжете да носят долнище над коляното (13, 16). В началото на 20 век деколтето и ръкавите се изрязват все повече. През 20те години при жените полите над панталона се скъсяват до средата на бедрата, а широките крачоли се заменят от прилепнал клин, който постепенно отпада от костюма. Новият бански костюм наподобява панталони над коляното и потник (12). Вълнените материи отстъпват на по-фини платове (пак там). През 30те години мъжете започват да носят бански без горнище. Постъпателното разголване на крайниците, шията и гърба е резултат от това, че индивидът спира да се чувства незащитен, когато открива части от тялото си. Развиващата се идея за лично пространство му дава увереност и усещане за спокойствие. Той вече няма нужда в такава степен да гарантира неприкосновеността си чрез материални средства. Все пак нормата позволява разголване до определен допустим максимум; голяма част от тялото остава изцяло скрита.⁶

Нов етап в промяната на отношението към разголването е средата на 20 век, когато стават популярни конкурсите за красота. Първият опит за официален конкурс е направен още през 1854 година в САЩ, но е последван от публични протести и е прекратен (17). След това състезанията за красота стават редовна практика по плажовете на Северна Америка. През 1921 в САЩ е направен първият конкурс Мис Америка и провеждането му се превръща в традиция (пак там). Интересното е, че състезанията за красота започват като представяне на бански

⁶ Описаният процес на расъбличане не е толкова плавен и безпроблемен, колкото изглежда. През 1907 година австралийската плувкиня Анет Келерман е арестувана в САЩ, защото се появява публично с недопустимо изрязан бански костюм, показващ голяма част от ръцете, краката и шията. (11) В началото на 20те години в щата Хавай е издадена заповед, която задължава всеки над 14 години да носи бански костюм само ако краката му са покрити поне до коленете. (19) Тези събития обаче са резултат от това, че държавата се чувства длъжна да защитава пуританския морал. Те не са израз на субективните решения и действия на индивидите. Доказателство за това е, че в първия пример облеклото, заради което е арестувана Анет Келерман, става популярно и се носи масово само няколко години след държавната санкция; във втория пример формалната норма за обличане често не се спазва или се заобикаля от гражданите на Хавай. (19) Субективното усещане за защитеност на личното пространство е достатъчно развито, за да разголят те по собствена воля тялото си в определена степен.

костюми, а вечерната рокля се въвежда известно време след първото шоу Мис Америка. След 1950 година последователно се основават Мис Свят (1951), Мис Вселена (1952) и Мис Интернешънъл (1960), с което конкурсите за красота се популяризират в Европа (17). На всеки един то тях претендентките за титлата дефилират с плажно облекло. С превръщането си в традиция тези състезания институционализират носенето на бански костюм не само като легитимна и нормална (т. е. съответстваща на нормата) практика, но и като желана. Разголването на тялото отфициално бива заявено като привлекателно. Междувременно банският костюм става все по-изрязан. Крачолите при жените изчезват, а при мъжете се скъсяват максимално (18).

Между 40те и 60те години показването на тялото на плажа се естетизира. Дамските бански костюми включват елементи от корсета, за да “прибират” женската фигура и да скриват недостатъците. Същевременно на горната част на костюма започват масово да се пришиват подплънки, които да поддържат и дооформят гърдите (18). Жените не просто носят по-оскъдни дрехи, защото те им позволяват да плуват по свободно; те започват да се наслаждават на разголеността си, да я превръщат в обект на грижи и разкрасяване. Разсъбличането от причина за притеснение и неудобство се превръща в повод за целенасочено подчертаване на телесното. Това е едно качествено ново отношение към липсата на “защитаващи” човека дрехи, при което стремежът към прикриване на тялото е заместен от стремеж към манифестирането му. В известен смисъл това е аналог на представянето на банския костюм в конкурсите за красота – разголването на тялото е механизъм за подчертаване на красотата и формите. Важното тук обаче е, че то се пренася в съвсем различна сфера на социалното: ежедневието. Подиумът е пространство, към което са насочени всички очи и прожектори. Самият факт, че той е център на публичността (в определен момент) предполага изключителност на жените, качили се на него. Конкурсът за красота е сякаш временно прекъсване на нормалния начин на живот, при което се налагат различни обществени очаквания. След 1940 година тези норми се отнасят не само за сцената (първоначално само американската като образец, после и европейската), но и за морския/речния бряг. Естетизирането на разголеното тяло определя мотивацията на обличане на

“обикновената” жена в нейното типично присъствие на плажа. Този преход бележи промяна в идеите и убежденията, които мотивират или ограничават жената от средата на века: от гарантиране на лична неприкосновеност към подчертаване на привлекателността на тялото; от безпокойство към спокойствие за недостъпността на личното пространство.

Нещо повече: красотата на тялото не просто се показва, тя се подчертава, дооформя, моделира. Когато женските форми не съвпадат с представата за естетическа атрактивност, те биват съзнателно коригирани. Налага се един идеал за това как трябва да изглежда тялото, облечено в бански костюм, и той е насочен към изграждането на образ, който подчертава женствеността, т. е. подчертава частите, които отличават жената от мъжа – ханша и тънката талия (за това служи корсетът) и гърдите (оформени чрез подплънките). Красотата на разголеното тяло става цел сама по себе си. Усещането за лично пространство е в такава степен засилено, че изчезва притеснението дори за последиците от целенасочената съблазнителност на физическото.

Човекът от предмодерната епоха е много по-плътски от този в модерната, удовлетворява много по-пряко своите нагони (5, 2). С постепенното цивилизоване плътското се нормира много по-строго, нараства натискът за самоконтрол (5), с което намалява вероятността от пряка и нежелана физическа намеса на един индивид в пространството на друг или от силово налагане на воля и власт. В модерността се заражда и засилва идеята, че личността има контрол над личното си пространство. Рабира се, вероятността за нахлуване в него съществува, но само в крайни случаи и те вече са регламентирани. Индивидът има очакване за това кога друг може да навлезе в личното му пространство кога не. Физическият контакт, когато не е желан от двете страни, става въпрос за право и това право е заложено в общоприети официални правила, зад които стоят специално ангажирани институции (полиция и съд). Критериите, по които действието се класифицира като правомерно или неправомерно, тъй като са общосподелени и формално описани, са обективни и затова могат да бъдат преценени от всеки член на обществото. Освен това са вписани в правна рамка и всяко нарушаване подлежи на законова санкция.

Така държавната правна система осигурява обективни и рационални механизми, които да гарантират неприкосновеността на личното пространство.

В своята разбираща социология Макс Вебер изказва тезата, че индивидите ориентират действието си спрямо очакването за това колко е вероятно да предизвикат определена обратна реакция или резултат от него (4). Когато възприемат правото на лична физическа недостъпност като норма и вероятността за неспазването ѝ – като минимална, те нямат стимул да поставят между себе си и другите подчертани (реални и символни) граници. Така можем да обясним постепенното “изрязване” на плажната дреха през 20 век и естетизирането на разсъблеченото тяло.

През 60те години банският костюм от две части става популярен сред жените (20). Разкриването на най-уязвимите части на тялото, каквито са коремът и гърбът, говори за пълна увереност в неприкосновеността на личното пространство. Кулминацията на този процес е популяризирането на монокините – бански костюм без горнище, през следващите десетилетия. При тях се разголюват гърдите, които традиционно се смятат за една от най-уязвимите части на женското тяло. За да сваля жената символните прегради, които ги прикриват, е нужна по-висока степен на сигурност в личната неприкосновеност. Освен това женската гръд е образ на майчиното, тя се свързва с подържането на живота и има много по-дълбок символен смисъл. Разголюването на гърдите означава абсолютна увереност в недостъпността на тялото и невъзможността да се прекрачи личното пространство.

Наистина нудизмът става популярен много по-рано – още след Втората световна война (21). Но в известен смисъл отношението между нудизма и носенето на монокини е като това между естетизирането на тялото на подиума и в ежедневно плажуване: това е отношението между изключителното и обичайното. Нудистите, макар и напълно разголювани, се намират в една в известен смисъл изкуствена среда. Те са отделени в специални плажове, където е установена специфична норма на показване на телесното и тя гарантира на индивидите, че всеки се съобразява с избора на другия поради самия факт, че всички са направили еднакъв избор. “Обикновеният” плаж за разлика от това е социално пространство, в което се срещат различни по предпочитания индивиди с различни представи за

благоприлично и нормално. Докато през 1900 година нормата за обличане (или по-точно за разсъбличане) е изключително строга, в края на века поради динамичните ѝ промени през периода е много трудно да се установи единна и напълно еднаква идея за допустимо. През 1970 година например на плажната ивица могат да се срещнат консервативно семейство, възрастна жена, споделяща норма, от по-ранен етап, и група приятели, отишли там само заради формите на женското и мъжкото тяло. Самият факт, че в тази среда една жена (по-важното – не една, а много) разсъблича в такава степен тялото си и така сваля всички символни прегради, означава, че тя е напълно уверена в неприкосновеността на личното пространство. В тези условия обаче сигурността е гарантирана не от еднаквостта на хората (както на нудския плаж), а от универсалната идея за зачитане на личното пространство. Тя е както обективна – институционализирана в правовите регламентации, така и субективна – резултат от колективната вяра в естествените и гражданските права на човека и от утвърдилата се в модерността идея за ценността на личността.

Библиография:

1. Ариес, Ф. *Детето и семейният живот при стария режим*. 1973
2. Бояджиев, Ц. *Студии върху средновековния хуманизъм*. Опит върху средновековната еротика, С. 1990
3. Бъргър, П. *Капиталистическата революция*. Капитализмът и освобождаването на личността
4. Вебер, М. *Върху някои категории на разбиращата социология*, 1913
5. Елиас, Н. *Относно процеса на цивилизация*, С. 2000
6. Пожарлиев, Р. *Телесността като политически феномен*. В: Критика и хуманизъм, 3/1991
7. Фуко, М. *Генеалогия на модерността*.

8. Фуко, М. *История на сексуалността 1: Воля за знание*.
9. Хабермас, Ю. *Структурни изменения на публичността*, С. 1995, Университетско издателство "Св. Кл. Охридски"
10. http://www.sexycreations.com/swim_history.htm
11. <http://en.wikipedia.org/wiki/Swimsuit>
12. http://www.fashion-era.com/early_swimwear.htm#They
13. <http://www.ocf.berkeley.edu/~roseying/ids110/3FRAME.HTM>
14. http://en.wikipedia.org/wiki/Bathing_machine
15. <http://www.victoriana.com/Etiquette/bathingmachine.htm>
16. <http://www.getfrank.co.nz/the-history-of-swimwear/>
17. http://en.wikipedia.org/wiki/Beauty_contest
18. <http://www.fashion-era.com/swimwear.htm>
19. <http://xroads.virginia.edu/~MA04/hess/Fashion/inthiscorner3.html>
20. <http://www.everythingbikini.com/bikini-history.html>
21. <http://www.dans-nudism.com/history.htm>



1



2



Figura 4.-Barnes Dims.

3



5

6



7

most beautiful
most beautifying
swim suits
in the world



8



9



10

1. Рисунок на машина за къпане
2. Машина за къпане 19 век
3. Бански костюм 1858
4. Мъжки бански костюм 1900
5. Бански костюм 1922
6. Мъжки бански костюм 1940
7. Конкурс за красота, началото на 20 век
8. 1950-1960
9. Мис Обединено кралство 1964
10. Бански костюм днес